

Nagy erőfeszítéssel nyelt egyet, de érezte, hogy csak eljutott a szeméig a fájdalom. Az öklével elkente a könnyet az arcán, aztán félhangosan kimondta a sötétségbe ezt a nevet :

— Lajos . . .

Utána újra megsűrűsödött a csönd. Csak a kutya haragos ugatása hallatszott, amivel egy arrajövőt végigkísért a keskeny léckerítés mellett. Mikor pedig az a szembelevő házba bement, a kutya a kerítés és a hegyoldal találkozásánál orrát a sarokba dugva, tüszkölve szaglászott. Aztán szimatoló, remegő orrcimpákkal, morogva körülbandukolt a kis udvarban. Felugrott a küszöbre, ott háromszor megfordult maga körül, aztán elnyúlt. Még egyet-kettőt vakkantott, majd a fejét is ráhajtotta a lábaira.

Kis idő múlva csak az esősztagok egyhangú zizegése hallatszott, amint kopogó, kipergő magvaikat messze vidékre szétzilálták.

Bányai László.

AZ ELSZAKITOTT MAGYARSÁG KULTÚRKÉRDÉSEI.

AKISEBBSÉGI magyar kultúra összes kérdései tulajdonképpen egy főkérdésre vihetők vissza, mely így hangzik : biztosítani tudja-e a magyarság nemzeti kultúrájának fennmaradását az asszimilációra törekvő új államhatalmakkal és többségi társadalmakkal szemben? Mert ezek a tényezők az összes utódállamokban nemzetiségeik beolvasztására törnek. Mik ennek a célkitűzésnek eszközei?

Elsősorban az oktatásügy. Jóllehet mind a három utódállam nemzetközi kötelezettséget vállalt a kisebbségek jogainak tiszteletbentartására, a magyarságnak az oktatásügyben számarányához mérten öt megillető részesedéséről szó sincs sehol. Az állam nemcsak hogy nem állít megfelelő számú magyar iskolát, hanem a meglévőket is állandóan csökkenti s új felekezeti vagy községi jellegű magyar iskolák alapítása elé akadályokat gördít. Mind a három megszállott területrésznél aránylag még a népiskolák terén legfőbb a helyzet, bár megnyugtatónak ezt sem lehet mondani. Minél feljebb megyünk az iskolatípusok lépcsőfokán, annál nagyobb az aránytalanság a rendelkezésre álló iskolák és a tényleges szükséglet között, illetve annál nagyobb helyet foglalnak el a többségi nyelvek a magyar rovására, részben mint kötelező tárgyak, részben mint kizárólagos oktatási eszközök. A gimnáziumok, reál- és polgári iskoláknál is fokozottabb mértékben áll ez a szakiskolákra, amelyek közt magyar jellegű csak elvétve akad, a tanítóképzőkre, ahol a numerus claususszal dolgozó magyar tagozatok még a meglévő magyar népiskolák szükségleteire is teljesen elégtelen utánpótlást szolgáltatnak és főleg az egyetemekre, ahol a magyar kultúra ápolását egyedül a kolozsvári magyar tanszék jelképezi. (A pár éves pozsony-prágai közös tanszéket tanára, Bujnák Pál nemrég bekövetkezett halála óta nem töltötték be és minden jel

szerint végleg meg akarják szüntetni.) A magyar tanszéken képezik a magyar irodalmi szakos tanárjelölteket; a más szakot választó magyar nemzetiségű tanárság s a magyar középosztály többi rétege kénytelen államnyelvű (Csehszlovákiában esetleg német) kiképzésen keresztül menni. Hogy a magyar oktatási intézmények száma nem felel meg a magyarság százalékarányának, az talán még a kisebbik baj lenne. De sok esetben nem felel meg azoknak *szelleme* sem. A tanár- és tanítótanpótlás tervszerű korlátozása kedvező alkalmat nyújt az utódállamok kultúrpolitikusainak, hogy a közép- és népiskolák tanszemélyzetét erősen felhigítsa nem-magyar származású nevelőkkel, akik a magyar tanuló lelkivilágával teljesen idegenül állanak szemben. De még a magyar származású tanítótestület sem egészen kifogástalan. Alkalmazkodással mindenütt találkozhatunk; ezen kívül azonban különösen Csehszlovákiában a tanítótság és tanárság körében nagy számban vannak nemzetközi színezetű elemek. Ilyen körülmények közt bátran kijelenthetjük, hogy a megszállott területek magyar iskolázása semmiképpen sem megnyugtató. A népiskolai tanulók igen sokszor a nemzeti kultúrának első elemét: a helyesen írni-és olvasni-tudást sem képesek elsajátítani a többségi nyelvek eltérő helyesírásának zavaró befolyása alatt, a középiskolások pedig a magyar irodalom és történelem tanulásának híján éppen azokat a vonzóerőket nem ismerik meg, melyek a nemzeti kultúrközösség kialakulására a legdöntőbbek szoktak lenni. Ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy a magyar ifjúság nagy része akár a szülők mulasztásából, akár magyarnyelvű intézet híján kénytelen idegen nyelvű iskolába, vagy egyetemre járni s ott egy, a magyartól gyökeresen eltérő kultúra befolyása alá kerül, körülbelül sejthetjük, hogy milyen irányt venne a fejlődés, ha az utódállamok iskolapolitikájában megnyilvánuló szellem minden ellenhatás nélkül szabadon érvényesülhetne. Ennek az útnak végén ott állana egy — nagy tömegénél fogva ugyan nehezen és lassan asszimilálódó, de csak nyelvében magyar — parasztréteg, egy, a szakiskolák idegen kultúrájában felnőtt és a városi «többségi» légkörben áthasonult kispolgárság s egy, a legkülönbözőbb hatásoknak kitett, önmagával meghasonlott, gyökértelen, legjobb esetben nemzetközi, legrosszabb esetben beolvadó középosztály, mely a magyar tömegek megszervezésére, vezetésére és védelmére teljességgel képtelen.

E cél felé az új urak nemcsak iskolapolitikájukkal törekednek. Ugyanerre szolgálnak kezükben a hatalmas eszközökön kívül az összes kulturális és társadalmi fegyverek. Mindenik megszállt területnek megvan a maga magyarnyelvű sajtója, mely a megfelelő kormány bőséges anyagi támogatásával igyekszik a magyarságot elközömbösíteni. Mindenütt vannak államilag istápoltt hatalmas társadalmi és kulturális szervek, melyek előadások, hangversenyek rendezésével igyekeznek kisebbségeiket az új kultúra büvkörébe vonni, iskolaalapításaikkal a megszállók kultúráját színmagyar területekre betelepíteni. Mindenütt, de főképpen a magyar kisebbségekkel erősen kevert városokban megjelennek az idegen feliratokkal ellátott filmek, az idegen nyelven játszó színtársulatok, dalárdák és előadóművészek. A közvetlen beolvasztás e módszerei mellett a csehek dolgoznak a legügyesebb módon és legeredményesebben a magyarság közvetett legyöngetésén és széttűlesztésén: az intelligencia megmérgezésén. A felvidéki magyar középosztály egy kis, de hangos töredéke, ha nyelvben nem is, szellemileg már velük tart, vagy közömbössé vált a magyar nemzeti kultúra iránt. Erre mutat a faji, népi, nemzeti jelszavakkal induló Sarlós-mozgalomnak a kommunizmusba való sajnálatos

betorkolása, a Masaryk elnök adományából alapított «Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társulat», mely állami támogatással ápolja az állítólagos «magyar» kultúrát és tudományt és az a szellemi forrongás, mely a felvidéki ifjúság tisztán nemzeti alapon álló egységes kultúrfrontjának kialakulását évek óta lehetetlenné teszi.

Az új államhatalmak a magyar szellem gyöngítésére irányuló pozitív eszközök mellett a negatívumokról sem felejtkeznek meg. E negatívumok főleg két irányban érvényesülnek: először is annak a törekvésnek megakadályozásában, hogy az anyaország és a lecsatolt magyarság közt a szellemi összeköttetés ismét helyreálljon, másodsor a magyar szellemű kisebbségi kultúrelvet kiépítésének lehető akadályozásában. Az előbbi célt szolgálják a csonkaország nemzeti szellemű sajtótermékeinek kitiltása, az 1918 óta megjelent magyar irodalmi termék egészen szigorú megróstatása, a csonkaországi művészek, írók, tudósok vendégszereplésének megakadályozása, a magyarországi egyetemeken szerzett oklevelek érvényességének megtagadása, és hasonlók. A magyar szellemű kisebbségi kultúrelvet kiépítésének megakadályozását célozzák viszont pl.: a még mindig felbukkanó cenzurázások, a középiskolai ifjúsági egyesületekre vonatkozó tilalom Jugoszláviában, a főiskolai ifjúság faji alapon való szervezkedését tiltó rendelkezés Romániában, magyar cserkészcsapatok feloszlata mindenütt, a magyar könyvtárak állományában véghezvitt pusztítás, vagy legalább is ezek kivonása a használatból ugyancsak mindenütt, a társadalmi-, közművelődési- és sportegyesületek működésének lehető korlátozása mindenütt, de legelsősorban Jugoszláviában, a községi iskolák felállításának megakadályozása, a már fennálló intézetek nyilvánosági jogának megvonása, a hirhedt névelemzés Jugoszláviában és Romániában, egyházi alapítványok elkobzása földreform és egyéb címeken mindhárom új imperiumban.

Hogy mindez akadályok, gáncsvetések és elnyomás ellenére is az elszakított területeken magyar kultúra még egyáltalán van, egyes vonatkozásokban egyenesen megnyugtató képet nyújt, sőt a jövőre vonatkozóan is reményekkel kecsegtet, az tisztán és egysesegyedül a kisebbségi magyar társadalmak és egyes kiváló szellemi vezető-egyéniégeik érdeme. Az iskolaügy terén a községi és egyházi iskolák és internátusok a nemzeti szellem megbízható, bár anyagiakban egyre gyöngülő mentsvárai. Főleg ezekből kerülnek ki azok a magyar főiskolások, akik a kolozsvári, pozsonyi, prágai és brünni egyetemeken vallási vagy kulturális jellegű egyesületeikben dícséretreméltó önképző munkát végeznek, magas színvonalú vitaelőadásokat rendeznek, folyóiratokat adnak ki s a töretlen magyar nemzeti szellemet a szociális gondolattal igyekeznek összhangzásba hozni. Az ő működésüknek köszönhető elsősorban, hogy a kisebbségi magyar társadalmak figyelme egyre határozottabban fordul a magyar falu és a magyar nép felé, melynek megmentése és a nemzeti szellemű középosztályhoz való szoros kapcsolódása a magyarság sorsára döntő befolyással lesz, mert életerős kultúrát csak ezeknek a hatalmas rétegeknek erkölcsi és anyagi támogatásával lehet lesz állandósítani. A falunak a kisebbségi magyar kultúrelvetbe való bekapcsolása nélkül csak kérészerű virágzásnak fog bizonyulni az a pezsgő irodalmi élet, melyet az Erdélyi Helikon köre Erdélyben teremtetett, mely a Felvidéket irodalmi szétszakadozottságában is viszonylag kedvezően jellemzi s a legkésőbbben ébredő Délvidéket is kezdi lassan átjárni. Ez az irodalom az Erdélyi Helikonban, a felvidéki Magyar Írásban és a vajdasági Kalangyában komoly, tartalmas, az európai és a szom-

szedos szellemi áramlatokat állandóan figyelemmel kísérő folyóiratokkal rendelkezik.

Ugyancsak az újabb generációtól kell várnunk az elszakított területek tudományos életének megélénkítését is. Legmesszebbre ezen a téren is Erdély jutott, ahol az Erdélyi Múzeum Egyesület és folyóirata, az Erdélyi Múzeum köré tömörülő gárda a korunk érdeklődését elsősorban vonzó tudományágak felé is kiterjesztette figyelmét s a honi irodalom, történelem és nyelvészet művelése, valamint a magyar-oláh szellemi egymásrahatás kutatása mellett a kisebbségi jog, a szociográfia és a gazdasági tudományok terén is megfelelő szakembereket tudott kitermelni. A Felvidéken, ahol a Szepesi Történelmi Társaságon kívül a fentebb már jellemzett «Masaryk Akadémia» vette programjába a magyar tudomány ápolását, a helyzet már sokkal aggályosabb s igen óhajtható volna, ha a nemrég megindult «Nemzeti Kultúra» című tudományos folyóirat köré sikerülne a «Masaryk Akadémia» ellensúlyozására *tényleg* magyar szellemű tudóscsoportot tömöríteni. A felvidéki magyar ifjúság egyoldalú társadalmi érdeklődése mellett is elég anyagot kínál erre a célra. Legszomorúbb e vonatkozásban a Délvidék helyzete, hol sem számottevő tudományos központ, sem szervezett főiskolai ifjúság nincsen.

Általában : a szervezettséget illetően majd minden téren Erdély vezet s a Délvidék fekszik az utolsó helyen ; vonatkozik ez úgy a társadalmi egyesületekre, melyeknek közönségtoborzó és közösségteremtő szerepe van ; mint az írói tömörülésekre, melyek városról-városra járnak előadások tartására ; a népkönyvtárakra, melyeknek száma a Felvidéken a legnagyobb ugyan, de Erdélyben melegebb gondoskodás tárgyai, viszont a Délvidéken szinte teljesen hiányoznak ; a népművelésre, ahol Erdély kitűnő néplapot és népi könyvsorozatot tud felmutatni, szemben a másik két területtel ; a könyvkiadásra, melyben az Erdélyi Szépművés Céh és a kolozsvári Minerva r.-t. példány- és kiadványszámban, de értékben is erősen vezet a kassai Kazinczy Társaság kiadványai és a Jugoszláviai Magyar Könyvtár, illetve a Kalangya-Könyvtár előtt ; a sajtóra, ahol Erdély több igen nívós napilappal (Ellenzék, Keleti Ujság, Brassói Lapok stb.) rendelkezik a Felvidék egy kiemelkedő napilapjával, a Prágai Magyar Hirlappal és a kevésbé jelentős vajdasági lapokkal (Reggeli Ujság és Jugoszláviai Magyar Ujság) szemben s végül a színészetre, ahol Erdély a maga nyolc szintársulatával erős fölényben van a Felvidék három hivatásos és a Délvidék egy műkedvelő társulatával szemben.

Az erdélyi magyarság aránytalanul nagyobb szervezettségét nemcsak nagyobb számának és ebből folyólag nagyobb gazdasági erejének, hanem annak is köszönheti, hogy talált egy egységesítő gondolatot, mely az ottani magyar társadalmat politikai és osztálytagozódásra való tekintet nélkül összefoghatja : a transzylvanizmus gondolatát. A különleges erdélyiség ez a jelszó, melynek hatása alatt a magára maradt erdélyi magyarság önmagát állítja be érdeklődésének központjába, saját népi tulajdonságait, saját kérdéseit kutatva és boncolgatva legelső sorban. Sok vitára adott már alkalmat nálunk is a transzylvanizmus, főleg abból a szempontból, hogy az ilyen regionális törekvések nem veszélyeztetik-e a magyar kultúra egységét. Meggyőződésünk szerint ez a veszedelem nem fenyeget ; a transzylvanizmus példája azt mutatja, hogy az ily irányú fejlődés inkább hasznos következményekkel jár : magával hozza a kisebbség életkérdéseinek sürített és mélyebb ható tanulmányozását, előmozdítja egy szervezettebb, az alsóbb tömegekben győ-

kerező kultúrélet megteremtését s ezzel végeredményben az egységes magyar kultúra színesedéséhez, de izmosodásához is vezet. Ezen okból inkább az lát-szanék kívánatosnak, hogy az «erdélyi lélek» mellé az évek óta vajudó «felvidéki lélek» s az alig ébredező «vajdasági lélek» is minél előbb kibomoljon.

Veszélyt itt csak egy teljes másság-érzetnek kifejlődése, a magyarság egyetemétől eltérő történelmi tudatú öncélúságra törő, tehát nemzetpolitikai-lag más beállítottságú kisebbségi típus kialakulása jelenthetne, amelynek előfeltétele azonban az anyaország és a magyar kisebbségek szellemi kapcsolatainak hosszú időn keresztül való teljes megszakadása és szünetelése lenne. Ennek bekövetkezését nekünk természetesen minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell előznünk. Mérhetetlenül fontos ránk nézve, hogy a csonkaország és elszakított kisebbségeink között a kulturális érintkezés a fennálló akadályok ellenére is minél nagyobb felületű és minél alaposabb legyen. Ha nem is sokat, a semminél jóval többet tehetünk mi is ez irányban. A Népszövetség jelenlegi válsága valószínűtlenné teszi, hogy a magyar államhatalom legalább is a közel jövőben az eddiginél eredményesebben léphetne közbe nemzetközi fórumok előtt a magyar kisebbségek oktatásügyének érdekében és a kulturális határzár megszüntetése ügyében : a cselekvés tehát teljes egészében a csonkaország társadalmára hárul. A módokat és eszközöket szeretettel és hozzáértéssel könnyen meg lehetne találni ; itt csak példaképpen hozunk fel egy-kettőt ez irányú teendőink közül : a megszállt területek kulturális életének figyelemmel kísérése, a benne jelentkező irányzatok jóindulatú, megértő, de — ha kell — elítélő bírálata, a kisebbségi magyarság sajtójának, folyóiratainak előfizetés útján való támogatása, irodalmi és tudományos életük kiemelkedő egyéniségeinek akár papíron, akár élőszóval nagyközön-ségünk előtti gyakori megszólaltatása, népkönyvtáraiknak engedélyezett magyar könyvekkel való ellátása stb. Nagyon kívánatosnak látszik, hogy mind e teendőknél tervszerű lebonyolítását egy központi szervezet vegye a kezébe ; amúgy is fölös számban levő egyesületeink közül valamelyik — működését erre összpontosítva — felbecsülhetetlen szolgálatokat tehetne a magyar kultúra egységének és közvetve a magyar nemzetpolitikai gondolatnak is.

Moravek Endre.

